

A. אמרות 'МОודה אני'

הבוקר של כל יהודי נפתח באמירת 'МОודה אני'. להודאה זו אין מקור מפורש בגמרא, והיא אינה חובה גמורה. המקום הראשון בו היא נזכרת הוא ספר 'סדור היום' שהובא להלכה ב"מגן אברהם" (סימן ז סעיף קטן כח) וב"משנה ברורה":

1. משנה ברורה | סימן א סעיף קטן ה

טוב לומר תיכף בкомו מודה אני לפניו מלך חי וקיים שהחותרת بي נשמתי בחמללה רבה אמונהך. ותיבת 'בחמללה' יהיה באתנהתא, ורבה אמונהך' בלבד הפסק והוא מן הכתוב חדש לבקרים [רבה אמונהך] וגוי (אייה ג, כד), שהקב"ה מקיים אמונהך להחויר נשמות המופקדות בבוקר. ואין צורך לזה נט"י ואף אם ידיו מטופפות כי אין מזcurr בזה הנושא לא שם ולא כינוי:

לפי הגמרא בברכות (ס ע"ב), היה על האדם לברך את ברכת 'אלוקי נשמה' מיד לאחר טליתו, וכן פסקו הרמב"ם והשולchan ערוך (מו, א) להלכה באופן פשוט. אך משום הבעייה הטכנית, שלא ניתן לברך לפני נטילת הידיים משום שחון מזוהמות, וממילא אי אפשר לברך מיד על המיטה, תינקו לומר 'МОודה אני'.

יוצא שאמרה 'МОודה אני' היא בעצם איזשהו 'פיקוצי' על חוסר יכולת לברך את ברכת 'אלוקי נשמה' מיד בשמטתערורים.

המילה 'אמונתך' ב'МОודה אני' פירושה שמירת אמונות – הקב"ה החזיר לנו את נשמננו, הפיקדונו שהפקדנו בידיו כשהכלנו לישון, וכחסביר ר' יונה גירונדי:

2. רבינו יונה גירונדי | ספר היראה, סעיפים ב-ג

אליה הדברים אשר יעשה אותם האדם וחיה בהם חי עולם, בכל בוקר בהקייצו משנתו יזדיעז ויהיה נرتע ונפחד מאימת הבורא, בזכרו חסדו אשר עשה לו ואמונהך אשר שמר לו, כי החזיר לו נשמנתו אשר הפיקד אצלו...

B. חובת נטילת ידיים בבוקר

חו"ל תינקו כי על האדם ליטול ידיו בבוקר בברכה. מקור דין זה בגמרא בברכות:

3. תלמוד בבלאי | מסכת ברכות דף ס עמוד ב

כי משי רדה, לימא: ברוך אשר קדרנו במצוינו וצונו על נטילת ידיים.

מדוע תינקו חזו"ל לברך דווקא על נטילה זו (בניגוד לנטילת ידיים אחורי שירותים וכד')?

בתשובה לשאלת זו נחקרו הראשונים:

לדעת הרא"ש, הברכה נתקינה מושם החובה של האדם להתכוון ולנקות את עצמו לפני התפילה:

4. רא"ש | מסכת שבת פרק ט סימן בג

לפי שידיו של אדם עסקניות הן ואי אפשר שלא ליגע בבשר המטונף בלילה, תיקנו ברכה קודם שיקרא קריית שמע ויתפלל.

הרבש"א, לעומתו, מסביר שהברכה היא הودאה כללית לקב"ה, חלק משאר ברכות השחר, על כן שהאדם קם מחדש בבוקר לשוב את ה':

5. שוי"ת הרשב"א | חלק א סימן קצא

לפי שבחרו אנו נעשים כבריה חדשה, **דכתיב' חדים לבקרים רבה אמונהך'** (איכה ג', כב), וכמו שבא להם ז"ל במדרשו. וצריכין אנו להודות לו יתברך על שבראנו לבבוחו לשורתו ולברך בשמו. ועל דבר זה תקנו בשחר כל אותן ברכות שאנו מברכין בכל בוקר ובוקר. ולפיכך אנו צריכין להתקדש בקדושתו וליטול ידיינו מן הכליל ככהן שמקדש ידיינו מן הבירור קודם עבודתו.

נפק'ם בין שתי השיטות תהיה האם יש לברך על נטילת ידים' לפני שאר התפילהות (מנחה וערבית): לפי הרא"ש, שהנטילה היא הכנה לתפילה – כן; לפי הרשב"א – לא, שהרי האדם נעשה בריה חדשה רק בבוקר.

למעשה, נשאר הדבר בספק:

6. משנה ברורה | סימן ד סעיף קטן א

ולhalbכה **אנו תופטים כ שני הטעמים לחומרא לעניין נטילה**, וכדלקמן בזה הסימן. ואם לא בירך על נטילת ידים' קודם התפלה – שוב לא יברך אחר התפלה לכלוי עולם (חיי אדם):

ג. נטילה משום רוח רעה

לו היה חיוב הנטילה הקשור רק להכנה לתפילה, הייתה הנטילה יכולה להיעשות לאחר שאדם מותלבש ומתרגן לתפילה, אך בחלה נטו מוצאים התייחסות לרוח רעה, הכוללת אזהרה שלא לגעת בגוף לפני נטילת ידים של שחרית:

7. טור | סימן ד

וירחץ בנקיון כפיו ויברך ברוך אתה ה' אלקיינו מלך העולם אשר קדשו במצוותו וצונו על נטילת ידים. וידקדק לעורות עליהם שלוש פעמים מפני שרוח רעה שורה על הידים קודם נטילה.

מקור הדברים בגמרא שמתייחסת לרוחות רעות שנקראו 'בת חורין' או 'בת מלך':

8. תלמוד בבלי | מסכת שבת דף קח עמוד ב

אמר רבי מונא משום רבי יהודה: טובה טיפת צונן שחדרית, ורוחץ ידיים ורגלים ערבית, מכל קילוריין שבעלם. הוא היה אומר: יד לעין – תיקוץ, יד לחותם – תיקוץ, יד לפה –

תיקץ, יד לאוזן - תיקץ, יד לחסודה - תיקץ, יד לאמה - תיקץ, יד לפיה טבעת - תיקץ, יד לניגית - תיקץ... תנייא, רבינו אמר: בת חורין היא זו, ומקפרת עד שירחוץ ידיו ג' פעמים.

רישוי | שם

טיפת צונן. מהו נעניו: רוחצת ידיים ורגלים בחמין ערבית. נמי מילאה לטענים: הוא היה אומר. לי מונה: יד לעין, אחלימה, קודס ציטול לילו תיקץ. נהג לו סטקלז, קלוח לעה קלוח על סיל וממסמו, וכן כולם: לחסודה. וכך לטל לטומילחה, פלמלה"ה [=אוזל הופאים] כלע"ז: לפיה טבעת. נקח הלוועי, צעגול לטבענה: תיקץ. ולמה מגע צוב כען לו נלווז קודס נטולות: לניגית. צטמיאין נטה אכל: תיקץ. ללוד חינע קודס נטולת שאחלת. בת חורין היא. קלוח הקולח על טיליס לפני נטולות: ומקפרת. נטולות, נטולות יפה על ציקפוך מיס יפה ג' פעמים על לילו:

משתמע גם מן הגמרה שהרעה סורה רק אם אדם נוטל את ידיו שלוש פעמים, וכן נזכר בטורו לעיל. נקורדה זו משפיעה הלכה למעשה על אופן הנטילה, כפי שנפסק להלכה בשולחן ערוך ובמשנה ברורה:

9. שולחן ערוך | אורה חיים סימן ד

- א. ירחץ ידיו ויברך: על נטילת ידיים... מים הפסולים לניטילת ידיים לשעודה, כשרים לניטילת ידיים לתפלה, מיהו יש מי שאומר שלא מברך עלייהו.
ב. ידקך לערות עליהן מים ג' פעמים, להעביר רוח רעה שזרה עליהם.
ג. לא יגע בידו, קודם נטילה, לפה ולא לחותם ולא לאוזניים ולא לעיניים.
ו. אין צורך דביעת נטילת ידיים לתפלה.

ז. טוב להකפיד בניטילת ידיים שחരית בכל הדברים המعقבים בניטילת ידיים לשעודה. הגה: מיהו לנו מעככ, לו כליל וכליל וכליל הדרושים הפטולים נטילת הסעודה.

משנה ברורה | שם

(י) ג"פ - ואפילו שופך הרבה בפעם אחד אין מועיל, כי אין הרוח הולך אלא בג' פעמים דהיינו פעם אחת על יד ימין ואחר כך על יד שמאל עד ג"פ בסירוגין. ובספר מעשה רב כתוב ד' פעמים - ג"פ להעביר רוח רעה והד' להעביר המים שנטמאו. צריך להזהיר לנשים שייזהרו בנטי' ג"פ בסירוגין כמו האנשים וגם כי הם מתknות המאכלים שלא יטמאום בידיהם, גם יש ליזהר שהקטנים יטלו ידייהם בשחרית כי נוגעים במאכל: (טו) אין צורך - ר"ל דיעבד אין מعقب הברכה וمبرך על נטילת ידיים, אבל לכתהלה טוב שכתבו האחוריים: (טו) אין מعقب - ר"ל דיעבד לעניין הברכה ויכול לברך ענטוי, או אפילו לכתהלה היכא دائ' אפשר בענין אחר, אבל היכא אפשר טוב להקפיד:

bijor halacha | שם

ידדקך לערות עליהן מים ג' פעמים - עיין מ"ב. ובדיעד אפילו לא נטל רק ידו אחת בלבד סר רוח רעה מאותו היד (ארה"ח).

ד. מתי נוטלים?

יש אנשים שמקפידים ליטול את ידים מיד בקומס מהמייה, ולא הולכים אפילו ד' אמות ללא נטילת ידים. האם חובה לנוהג כן, או שמא אפשר לצועד כמה צעדים לכיפור הקרוב וליטול שם ידים?

מהד, רבי יואל סירקיס, בעל "בית חדש", ذן בעניין זה:

12. בית חדש | אורח חיים סימן ד אות א

כתב בספר *תולעת יעקב*¹ (סוד נת"י) דבזוהר איתא הולך שחרית ארבע אמות ולא נטל ידיו – חייב מיתה, עיין שם. ותימה למה לא כתוב כן בית יוספ? ונראה, דלפי דרobia דרואה אין יכולין ליוזהר בכך ומוטב שהיהו שוגגין ולא יהיו מזידין, لكن לא כתבו.

מדבריו עולה שמעיקר הדין, על פי הזוהר, ראוי לא ללקת ארבע אמות ללא נטילת ידים!

13. משנה ברורה | סימן א סעיף קטן ב

שלא ילך ד' אמות בעלי נטילת ידים... ויש אמרים דלענין זה אמרין قولא בביתא כד' אמות דמי. אבל אין לסמור על זה כי אם בשעת הדחק.

מאייד, ישנן מסורות בשם הגראי, לפייהן כיים החש לרוח רעה אינו תקין כבאים עברו ועל כן אין צורך להקפיד על חומרה זו של ה"בית חדש" בשם הזוהר.

14. ביצחיק יקרא² | סימן א ד"ה שלא יلد

אדמו"ר זללה"ה שמע מהרב דוד בהר"ן זצ"ל, שמסתורת מהגר" א' שמאו שנשרף על קידוש השם גרא הצעדק ר' אברהם בן אברהם הגרא פוטוצקי, בטלה הרוח הרעה על הידים. ופירש אדרמור' זללה"ה, דהיינו, רק לעניין דברים שמקורם מהזוהר, ולא לגבי דברים הנמצאים בגמרה, כגון דיןין צריך להקפיד שלא ילך ד' אמות קודם הנטילה, דמקורה מהזוהר ולא מדינא דגמרה.

למעשה, הקלה ה"ילקוט יוסף" בהרבה מענייני נטילת ידים שמקורם ברוח רעה:

15.ילקוט יוסף | סימן ד סעיף ט

הקס ממטתו בבוקר מותר לו מן הדין לגעת במלבושיםיו קודם נטילת ידיים שחרית. ובכן מותר לבוש בגדיו קודם נטילת ידיו נטילת ידיים של שחרית, ואין לחוש לרוח רעה שעלי ידיו... ויכול גם לילך לשירותים להתרנות קודם הנטילה, וללבוש בגדיו, ואח"כ ליטול ידיו ולברך.

ויש המתחסדים עם קונים והולכים על פי תורה הקבלה, ונוהגים להחמיר על עצמן,

¹ ר' מאיר בר' יחזקאל בן גבאי: מגולי המקובליס במאח השילשית לאלא הששי. נולד בספרד 1480. היה בין מגורי ספרד. עסק בקבלה מחקרית, שילוב של קבלה עם חקירה פילוסופית-דתית. "תולעת יעקב" הוא ספרו הראשון (חיבורו בغال 26!) והוא כולל ביאור לתפלות וברכות על דרך הסוד. לא ידוע מותי נפטר.

² הערות הגראי"א נבנצל שליט"א על החשנה ברורה".

ומנחים בלילה ליד מיטתם כלי עם מים, וקערה, ונוטלים ידיהם תחלה, ואחר כך נוגעים במלבושים ולובשים אותן, ותבא עליהם ברכה... ואם מרגיש שעריך מאד לנקיון, אין לו להחמיר על עצמו ולשהות עד שיטול ידיו, אלא יפנה קודם שיטול ידיו, כדי שלא יעבור על איסור 'בל תשקצוי', אך יזהר שלא יגע באבריו [מה שאינו הכרחי] עד שיטול ידיו. ואם אינו צרי כל כך לנקיון, [ואינו בגדר של 'בל תשקצוי'], אם ירצה להחמיר על עצמו וליטול ידיו קודם שהולך לשירותים, תבא עליו ברכה, ורשאי להחמיר בזזה. אבל מעיקר הדין מותר לו לילך לבית הכסא לעשיית צרכיו, ורק אחר כך ליטול ידיו שחרית.

ה. מתי מברכים על נטילת ידיים?

המחלוקה דלעיל בין הרואה'ש לרשב'א בטעם התקונה לברך על נטילת ידיים, מולידה גם נפק"מ מותניibrך אדם על הנטילה: האם יברך מיד בוקומו בבוקר מושום שהוא בריה חדשה (cashitta rabbi'a), או שהוא יברך יותר כאשר מנקה את עצמו לפני התפילה (cashitta haRav'ash)?

נקודה זו נוגעת למעשה בעיקר כאשר אדם קם מוקדם בבוקר והולך לתפילה רק לאחר זמן ממושך:

16. משנה ברורה | סימן ד סעיף קטן ד

...וטוב יותר שלא יברך אפילו ברכת נטילת ידיים עד לאחר נטילה שנייה שנוטל אחר יציאתו מבית הכסא, ובפרט אם היה צריך לנקיון בעת נטילה ראשונה, שאז בודאי אינו רשאי לברך. והח"י אמר כתוב דנקון להמתין מלברך ענטוי עד לאחר שמנקה עצמו ורוצה להתפלל ע"ש טעמו. אח"כ מצאתי בספר 'מעשה רב' שכן היה נהוג הגרא'ז זיל ועיין בהה':

מדברי המשנה ברורה'ו בשם החמי' אדס', וכן מהפסיק בשם הגרא'ז אוערבאץ' זצ"ל שיבוא לפניו, משמע שהטעים לברך מושום נקיות לתפילה (הרואה'ש) הוא עיקרי יותר, ולכן הזמן המועד הוא אשר כאשר מנקה עצמו לתפילה, כייחי אדים' והגר'א.

mobaa manag nosaf, lifoo yis leberach at habracha ul netilat haYadim chalak mesader berchot shachor shenamrotot bbeith haKeneset:

17. שולחן ערוץ | אורח חיים סימן ו סעיף ב

יש נהಗין להמתין לברך על נטילת ידיים עד בוואם לבית הכנסת, ומסדרים אותו עם שאר הברכות. ובני ספרד לא נהגו כן. ועל כל פנים לא יברך ב' פעמים,ומי שمبرכים ב ביתו – לא יברך בבית הכנסת, וכן מי שمبرכים בבית הכנסת – לא יברך בביתו.ומי שלומד קודם שיוכנס לבית הכנסת, או מתפלל קודם – יברכים ב ביתו ולא יברך בבהכ'ג, ואפילו בכחאי גוונא, יש נהגין לסדרם עם שאר ברכות בבהכ'ג ואין מברכין ב ביתם.

18. הליכות שלמה | פרק ב סעיף כג

הנותל ידיו לאחר עשיית צרכים בבוקר, ויודיע שיצטרך לנקיון שנית קודם התפילה, ימתין מלברך "על נטילת ידיים" עד הנטילה השנייה, אולם אם בא לאומרה עם שאר ברכות השחר בתחילת סדר התפילה – רשאי, אף אם יודיע שיצטרך לנקיון לפני אמרת ישתחבה.

1. מקום שפיכת מי הנטילה

מכיוון שכאמור, הנטילה מסירה את הרוח הרעה שזורה על הידיים, כתבו הפוסקים שיש להקפיד שלא לשפוך את מי הנטילה במקום בו עוברים אנשים:

19. בית יומפא | אורח חיים סימן ד

וכן כהות זכר נטילת הזרע פלחה ויקב (קפל)... ועל כן יעכל כל נס יורי על עינוי בגין ההורג רוחה מטלה כל עול לנטילתו. וכל נפייל להוון כדין ההורג ותוקרי קדום. וסיק בטענה מהתקדש? בטענה חד כלי למתהן וזה כל עול לעילם ליתקדש מההיר לטלילם, וכטול למתהן ליתיכ' צוזהמל למקלחנו כיון לדן כלי לקלטה ממקלו ולמה לנטילתו מיניה לדן כבורך ולמה תלוד. ולמה בעין חנינו מיאן לוזמלה לנטילתו בכימתו לדן יקלח צהו כל נס לאלה צהו מתכלני טול ליטאן ויכול לקלטה נזקון מלפניו מיאן מטלה. (תרגום: ועל כן לא יעבר אדם ידיו על עוני, בגין אותו רוח טומאה השורה עליו עד שנוטל להם (ידיים), כאשר הוא נוטל כדין הוא מתقدس ונקרא קדוש. והאיך הוא מתقدس? צריך כל אחד למתה וכל אחד לעילתו ומתקדש מהחוא של מעלה, ואותו שלמטה השורי בזזהמה של טומאה... ולא יזרוק את אותם מים מזוהמים בבית... ויכול לקבל מהט נזקים מאותם מים טמאים.)

וכך כתבו הפוסקים למעשה:

20. שולחן ערוד | אורח חיים סימן ד

ח. נטילת ידיים שחרית, אין נוטלים על גבי קרקע, אלא לתוך כל.
ט. מים של נטילת ידיים שחרית, אסור ליהנות מהם, ולא ישפיכם בבית ולא במקום שעוברים שם בני אדם.

21. ילקוט יומפא | סימן ד

יז. אין ליטול ידיים שחרית על גבי קרקע במקום שהאנשים עוברים ושבים שם. [ולכן יש להזהר את אותם הישנים בסוכה שעושים בחצר ביתם, שלא יטלו את ידייהם על הקרקע במקום שאנשים מhalbכים על המים]. ואמנם אם עבר ונטל נטילת ידיים שחרית על גבי קרקע עלתה לו הנטילה. ולא יטול ידיים על גבי כלים מפני הרוח רעה שבמים השורה על הכלים. ואם נטל את ידיים על הכלים, ישתפם היבט.

יח. ומכל מקום מותר ליטול ידיים לנטילת ידיים שחרית לתוך קערות מטבח נקבות שלנו [כיוור]. וטוב ונכון לשטוף את הכיוור לאחר הנטילה, בטרם ישמשו בו לשטיפת פירות והדרחת כלי סעודת.

סיכום – השכמת הבוקר ונטילת ידים

A. אמרת מודה אני

- ■ **משנ"ב:** טוב לומר תיכף בקומו 'מודה אני לפניך...', ואין צורך להזעיק לזה נטילת ידים.
- ■ **רבענו יונה:** 'רבה אמוןתך' – אמוןתו אשר שמר לו כי החזר לו נשמהתו אשר הפקיד עצמו.

B. חובת נטילת ידים בבוקר

- ■ **גמר:** תקנו ליטול ידיו בבוקר, בברכה.
- ■ **טעם הברכה בנטילה זו:**
- **רא"ש:** כיוון שהחיב להתכוון ולנקות את עצמו לפני התפילה.
- **רשב"א:** כיוון שבבוקר אנו עושים כבירה חדשה, וזהו ברכת הودאה על כן, כשאר ברכות השחר.
- **משנ"ב:** להלכה תפוסים שני הטיעמים לחומרה.

C. נטילת ידים משום רוח רעה

- ■ **טו"ר:** ידקק לעורות עליהם ג"פ מפני שרוח רעה על הידיים קודם נטילה.
- ■ **שו"ע:** לא יגע בידו קודם נטילה לפה, ולא לחוטם, ולא לאזניים, ולא לעיניים.
- ■ **אין צורך רביעית.** **משנ"ב:** לתחילה טוב להקפיד.
- ■ **טוב להקפיד בנטילת ידים שחרית בכל הדברים המעכבים בנטילת ידים לסעודה.**
- ■ **רמ"א:** אך אין זה מעכב.

D. מתי נוטלים?

- ■ **זוהר:** ההולן שחרית ד' אמות ולא נטל ידיו – חייב מיתה.
- ■ **ב"ח:** רובא דרבוא אינם יכולם ליהר, ומוטב יהיו שוגגים ואיל והיו מזידים.
- ■ **משנ"ב:** בשעת הדחק – ככלא ביתא כד' אמות.
- ■ **ביצהחיק יקרוא:** מסורת מהגר"א, שבטלה רוח רעה שעל הידיים.
- ■ **ילקו"י:** היקל בעניינים שמקורם ברוח רעה, והוסיף, שהמחמיר תבואה עליו ברכה.

E. מתי מברכים על נטילת ידים?

- ■ **משנ"ב:** נכון להמתין מלברך 'על נטילת ידים' עד לאחר שמנקה עצמו ורוצה להתפלל.
- ■ **שו"ע:** יש שנוהגים לדודם עם שאר ברכות בביה"כ, ואין מברכים בביתם.

F. מקום שפיקת מי הנטילה

- ■ **שו"ע:** אין נוטלים על גבוי קרקע, אלא לתוך כל.
- ■ **לא ישפכם בקרקע,** ולא במקום שעוברים שם בני אדם.
- ■ **ילקו"י:** מותר ליטול לתוך כור.